

УДК 378.22:011.3–051:81'243(410)

Палеха О.М.
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Астахова С.А.
Полтавський національний технічний університету імені Юрія Кондратюка
Мюллер Норберт
волонтер ФРН

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови в Україні. Визначено підходи до трактування поняття «самостійна позааудиторна робота» вітчизняними науковцями. Визначено, що в системі професійної підготовки учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України відстежується конвергентне поєднання аудиторної й самостійної позааудиторної роботи студентів. Проаналізовано принципи організації самостійної позааудиторної роботи студентів. Автори підкреслюють роль викладача у визначенні мети, завдань самостійної роботи, видів і форм роботи.

Ключові слова: самостійна позааудиторна робота, майбутні вчителі іноземної мови, професійна підготовка, заклади вищої освіти, принципи.

Palekha O.M.
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
Astakhova S.A.
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
Muller Norbert
Germany

ORGANIZATION OF INDEPENDENT LEARNING OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION IN UKRAINE

Summary. Theoretical bases of independent learning of future foreign language teachers in Ukraine are investigated in the article. The approaches to the understanding of a concept “independent learning” by Ukrainian scientists have been shown. It is determined that in the process of future foreign language teachers training at higher educational institutions in Ukraine, there is a convergent combination of classroom and independent foreign language learning therefore independent learning has a significant advantage. The principles of organization independent learning of future foreign language teachers in Ukraine are analyzed. The authors highlight the role of lecturers in setting aims, objectives of independent learning, forms and types of learning activities.

Keywords: independent learning, future foreign language teachers, professional training, higher educational institutions, principles.

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів реформування вищої педагогічної освіти є її інтеграція в Європейський і світовий освітнянський простір. Підготовка кваліфікованих, компетентних, конкурентоздатних учителів стає провідним завданням сучасної освіти. Учитель стає носієм змін, творцем інтелектуальної еліти держави, особою, яка формує знання, цінності та погляди молоді. Державна політика щодо мовної освіти, розширення міжнародних зв'язків і зростання потреби суспільства у професіоналах, які на належному рівні володіли б іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування, змінює роль і місце учителя іноземної мови у суспільстві. Важливою передумовою є визнання українських учителів іноземної мови в інших державах, тісні контакти з освітянами й науковцями розвинених країн.

Важливою умовою досягнення високих результатів підготовки вчителів, зокрема іноземної мови, у закладах вищої освіти є оптимальна конвергенція аудиторної й самостійної позааудиторної роботи студентів. На особливу увагу заслуговує самостійна позааудиторна робота, яка вирізняється добровільністю виконання зав-

дань, відсутністю суворої регламентації в часі, зменшенням ролі керівництва з боку викладача та вибудовуванням власної освітньої траєкторії, що є запорукою формування кваліфікованого фахівця з високим рівнем самоактуалізації та готового до саморозвитку й самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питанням є організація самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови, що також знаходяться у колі наукових інтересів українських дослідників. У наукових розвідках висвітлюються різні аспекти означеної проблеми, зокрема: засоби активізації самостійної навчальної діяльності студентів (Н. Грекова); особливості організації самостійної роботи в умовах особистісно-орієнтованого навчання (В. Луценко); здійснення контролю за самостійною роботою студентів (Н. Краєвська); впровадження технологій організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів (І. Бобакова, М. Донченко, О. Коношевський, З. Кучер, Н. Сидорчук, І. Шайдур, Н. Шишкіна); особливості організації самостійної роботи з удосконалення іншомовної комунікативної компетенції (І. Задорожна, С. Заскалета, М. Смірнова,

Н. Ягельська), проблема готовності майбутніх учителів іноземної мови до самоосвіти (Н. Попович), самостійної дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземної мови (М. Князязн).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Можемо констатувати, що система вищої педагогічної освіти України має на меті підготовку висококваліфікованого учителя іноземної мови, який буде конкурентоздатним та готовий відповідати на виклики сучасності. Проте практична реалізація реформи окреслила ряд педагогічних проблем, зокрема пошуку інноваційних програм підготовки педагогічних працівників, її диференціація та індивідуалізація, застосування широкого спектру новітніх технологій та сучасних форм, методів і засобів навчання [2], підсилення ролі та значущості самостійної позааудиторної роботи у процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Саме суперечності між вимогами до майбутніх учителів іноземної мови як до компетентних працівників, готових до самостійної викладацької діяльності, та рівнем їхньої професійної підготовки обумовлюють наявність цих педагогічних проблем.

Мета статті. Метою статті є аналіз організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «самостійна робота», «самостійна позааудиторна робота» перебувають у колі наукових інтересів українських науковців (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Безпалько, Л. Верник, І. Зязюн, В. Козаков, Н. Кузьміна, С. Крупицький, І.В. Маркова, В. Онищук, Г. Щукіна та ін.). Сьогодні педагогічна наука остаточно не визначилась із сутністю поняття «самостійна робота», яка є багатоаспектною, по-різному трактується окремі її складники. Тому, зрозуміло, ще не вироблено єдиного тлумачення усіх категорій, пов'язаних із цим поняттям.

У «Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженому наказом № 161 Міністерства освіти і науки України, самостійна робота визначається як одна з основних форм організації навчання у закладах вищої освіти і як основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять [8]. В «Українському педагогічному словнику» за редакцією С. Гончаренка самостійна робота розглядається як різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі [1].

На думку І. Шайдур, визначення поняття «самостійна робота» залежить від розуміння сутності освітнього процесу:

- навчання – процес передачі системи знань. Самостійну роботу можна вважати засобом тренування та закріплення навчального матеріалу і вироблення необхідних умінь і навичок;
- навчання – процес формування особистості майбутнього фахівця. Самостійна робота – спосіб формування активності, самостійності, ініціативності, креативності особистості;
- самостійна робота – метод навчання, прийом учіння та форма організації навчальної діяльності студентів [9].

В. Козаков трактує самостійну роботу студента як специфічний вид навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що навчається [4].

Зазначимо, що різноманітність підходів у трактуванні означеного поняття підкреслює складність і багатоаспектність цього явища. О. Малихін умовно виділяє такі підходи до характеристики поняття «самостійна робота»:

- процес передачі знань: самостійне отримання інформації, її пошук, набуття знань і можливість їх використання у професійній діяльності при розв'язанні навчальних, методичних, професійних завдань (С. Архангельський);
- один із видів навчальної діяльності (А. Бурдін, В. Буринський, Л. Деркач, Г. Романова та ін.);
- вид індивідуальної та групової пізнавальної діяльності студентів (О. Малихін, Р. Нізамов);
- система організації педагогічних умов (В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс);
- засіб навчання, засвоєння знань, набуття практичних умінь (Г. Костюк, П. Підксистий, Т. Поротнікова, Н. Сидорчук);
- прийом навчання (П. Гальперін, В. Ягупов);
- метод навчання (Ю. Бабанський, І. Унт);
- організаційна форма навчальних занять (Н. Ванжа, Г. Гаврилова, О. Ковальова та ін.) [6].

В українській педагогічній науці самостійна робота розглядається як вид навчальної діяльності, яка спрямована на засвоєння необхідних знань, оволодіння вміннями та навичками, формування стилю мисленнєвої діяльності шляхом виконання різноманітних навчальних завдань. О.В. Малихін, ґрунтуючись на діяльнісному підході, організацію самостійної навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти представляє як педагогічну модель, яка спирається, перш за все, на принцип самостійності й професійно-педагогічної спрямованості, а також на систему принципів, зокрема: гуманізації й гуманітаризації; наступності; науковості; свідомості й активності; системності, послідовності й раціональності; доступності й достатнього рівня складності; зв'язку теорії з практикою; професійно-педагогічної значущості знань; професійної компетентності [6].

Мета самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови має практичну спрямованість, передбачає засвоєння певного обсягу навчального матеріалу з іноземної мови, формування мовленнєвих умінь та навичок. Крім того, важливим є розвиток самостійності студента, формування навичок самостійної пошукової діяльності, здатності брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації тощо. На думку І. Задорожної [3], організація самостійної роботи з вивчення іноземної мови в Україні спрямована на реалізацію мети, яка носить практичне спрямування і передбачає розвивальний, освітній, виховний, професійно-орієнтований складники.

Зазначимо, що сьогодні місце самостійної позааудиторної роботи у професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови в українських закладах вищої освіти є значущим поряд з аудиторними заняттями, що підтверджено у «Методичних рекомендаціях до складання навчального плану вищих навчальних закладів II, III,

і IV рівнів акредитації». У документі визначається співвідношення аудиторних занять і самостійної позааудиторної роботи студентів. Навчальний час, передбачений на самостійну роботу, повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни [7]. Проаналізований розподіл годин засвідчує, що співвідношення аудиторного навантаження і самостійної позааудиторної роботи визначається з урахуванням специфіки і змісту конкретної навчальної дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної підготовки, а також питомої ваги в навчальному процесі практичних, семінарських і лабораторних занять.

Можемо констатувати, що одним із резервів підвищення якості підготовки майбутніх учителів іноземної мови як конкурентоспроможного, творчого, вмотивованого до самоосвіти протягом життя фахівця, є збільшення обсягу самостійної позааудиторної роботи. Поряд зі збільшенням її обсягу зростає і обсяг навчального матеріалу, який, відповідно до навчальних програм, виноситься на самостійне опрацювання.

На думку А. Котової, основними принципами організації самостійної роботи майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України є принцип активності студентів, індивідуалізації навчання, доступності навчального матеріалу, чіткості та визначеності завдань, наочності, систематичності та послідовності у формуванні навичок самостійної роботи, свідомості та самостійності навчання, зв'язку із життям, принцип наявності єдиних вимог щодо керування [5]. І. Задорожна визначає дві групи принципів самостійної роботи – дидактичні (активності, індивідуалізації, поєднання індивідуальних, парних і групових форм вказаної роботи, творчості, наочності) і методичні (автономії, комунікативності, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, взаємопов'язаного навчання мови і культури, домінуючої ролі вправ, автентичності навчальних матеріалів). Вона також зазначає, що у самостійній роботі майбутніх учителів важливим є принцип професійної спрямованості іншомовного навчального спілкування [3].

За дослідженнями українських науковців, зокрема І. Задорожної, рівнями виконання самостійної позааудиторної роботи є часткова автономія, напівавтономія, частково-залежна автономія, умовно-повна автономія [3]. Зокрема, часткова автономія співвідноситься з регламентацією дій студента викладачем і базується на

жорсткому управлінні. Напівавтономія характеризується можливістю вибору студентом власних шляхів та способів досягнення індивідуальних навчальних цілей в умовах опосередкованого керівництва з боку викладача. Частково залежній автономії притаманний відносно гнучкий тип управління, що означає визначення окремих цілей майбутніми учителями іноземної мови і вибір власних шляхів досягнення окресленої мети. Самостійне визначення студентом власних навчальних цілей та потреб, реалізація поставлених завдань, самоконтроль та самокорекція є основою умовно повної автономії, що передбачає консультування та гнучке управління цим процесом з боку викладача.

Зазначимо, що всі згадані рівні виконання самостійної роботи за І. Задорожною потребують наявності викладача, який, виконуючи функції управління, контролю, консультування тощо займає достатньо активну позицію у цьому процесі [3].

Варто зауважити, що викладач, в основному, виконує організаційні функції на початковому етапі виконання завдань для самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови, це визначення мети, завдань самостійної роботи, знань, умінь та навичок студентів, видів і форм роботи, рекомендації стосовно літератури для опрацювання з обраної проблеми, визначення строків виконання завдань, рекомендацій стосовно теми індивідуального дослідницького завдання, вимог до оформлення роботи тощо. Також викладач контролює на завершальному етапі виконання завдань та їх відповідність вимогам, якості поданого матеріалу.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. Вивчення досвіду організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України дозволило виявити зміни щодо поступового підвищення її ролі та збільшення її частки в навчальному навантаженні студентів. Самостійна позааудиторна робота майбутніх учителів іноземної мови має практичну спрямованість і спрямована на формування іншомовної компетенції майбутніх учителів. Важливе місце у цьому процесі посідає викладач, який активно і цілісно організовує самостійну позааудиторну роботу студентів.

Виконане дослідження не претендує на висвітлення окресленої проблеми. Подальшого розгляду потребують теоретичні та методичні засади організації самостійної позааудиторної роботи в процесі навчання іноземної мови дорослих.

Список літератури:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
2. Гордієнко М.Г. Проблема самостійної роботи студентів у сучасних педагогічних дослідженнях. Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. праць. Київ, 2006. Вип. 2. С. 33–40.
3. Задорожна І.П. Модель організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів з оволодіння англійською комунікативною компетенцією. Наукові записки. Серія : Педагогіка. 2012. № 2. С. 67–73.
4. Козаков В.А. Самостоятельная работа студента и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособ. Київ : Вища школа, 1990. 112 с.
5. Котова А.В. Основні принципи організації самостійної роботи студентів з англійської мови. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. *Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* 2012. № 21. С. 75–81.
6. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теорет.-метод. аспект : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 307 с.

7. Методичні рекомендації до складання навчального плану вищих навчальних закладів II, III, і IV рівнів акредитації / Панасович Д.Б., Солоденько А.К. Київ, 2011. 15 с.
8. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : наказ Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. № 161. Вища освіта : нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навч. закл. III-IV рівнів акредитації / укл. М.І. Панов, Ю.П. Битяк, Г.С. Гончарова та ін. ; за ред. проф. М.І. Панова. Харків, 2006. С. 197–206.
9. Шайдур І.А. Організація самостійної роботи студентів педагогічних університетів на основі індивідуально орієнтованого підходу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 23 с.